

Giorgio de Chirico és a metafizikus festészet 1914-ben

Az 1914-es év a metafizikus festészet számára is termékenynek bizonyult. Az irányzat névadó alkotója, Giorgio de Chirico 1914-ra datált munkáinak magas száma (12) is mutatja, a művész alkotókedve csúcspontján, ebben az időszakban hozta létre legjobb műveinek nagy részét. Hová helyezhető de Chirico művészete az egyetemes művészettörténeten belül?

A *Pittura Metafisica* az első világháború hajnalán, majd azt követően kikristályosodott művészeti elvek egyik fő iránya volt, elsősorban Giorgio de Chirico és Carlo Carrà, majd későbbi követőik, többek közt Alberto Savinio (de Chirico testvére) munkásságához köthető. A metafizikus festészet jól körülhatárolható ikonográfiát használ, fantáziavilágba kalauzol, gyakran nyomasztó hangulatú, üres, elhagyatott tereket látunk, élő figurák a legritkább esetben fedezhetők fel a képeken, a szobrokon, épületeken természetellenes szögű fény uralkodik. Túlzó perspektívából megrajzolt, baljós hangulatú épületek, ijesztő árnyékok jelenítik meg azt a képzeletbeli világot, amelynek ellenpontjaként – elsősorban de Chirico munkáiban – élénk, mediterrán környezetet idéző, sárgás melegséget árasztó színeket használ. Nyomasztó nyár van a képeken. Jellemző még a klasszikus antik szobrok megjelenése, valamint gyakran látunk a képeken a pályaudvart és vonatszerelvényt, árkádsort, víztornyot vagy bármilyen erődszerű épületet. 1915-től kezdődően erőteljessé válik a de Chirico művészetének emblémájaként is értelmezhető bábuk megjelenése a festményeken. Élettelen figurákként az embert helyettesítő díszletelemként ábrázolja őket de Chirico, jelenlétük azonban ennél jóval többre utal. Elementáris erejű magány-képek ezek, ahol az átható sárga fényben az álomvilág kulisszái közt vergődő bábuk és tárgyak csak még inkább erősítik az elhagyatottság érzését. Ez a szélsőségekig melankolikus hangulat a korban nem volt példanélküli: a metafizikus festészet elsődleges inspirációs forrásaként a német filozófus, Friedrich Nietzsche munkásságát kell megemlítenünk. Nietzsche filozófiája erőteljes hatást tett a de Chirico művészi látásmódjára, a metafizikus festészet elméleti hátterében pedig egyenesen meghatározóvá vált. Az enigmatikus, gyakran értelmezhetetlen látványvilág kialakításában nagy szerepe volt Guillaume Apollinaire francia költőnek is, akivel az 1911 és 1915 közötti párizsi tartózkodásuk során kötöttek barátságot a de Chirico testvérek. Apollinaire Nietzsche értelmezését a sajátjukkal rokonnak érezték, mely szerint a kortárs művészet egyedüli célja a meglepetés okozása, a meghökkentés, amely a sors kiszámíthatatlanságára utal. Itt megjegyezhetjük, hogy a korszakban szintén jelentős figyelemre számot tartó futuristák egészen más módszereit választották a meghökkentésnek, nem riadtak vissza a polgárpukkasztás eszközeitől sem. Ez a radikális magatartás távol állt a metafizikus művészet képviselőitől.

Az itt bemutatott, 1914-es alkotások azonban még egy korábbi, az üresség tereit és a spirituális jelentőségű mindennapi tárgyakat ábrázoló korszakból valók. Giorgio de Chirico páratlanul termékeny munkásságából, az 1914-es évben született festmények közül a legismerebbeket választottuk ki.

Elsőként talán egy olyan, már-már klasszikusként számon tartott képet vegyünk szemügyre, amely a metafizikus festészet esszenciájaként értékelhető.

A *Szerelmes dal* (Canto d'amore), ©moma.org) című kép minden részlete egy külön rejtély, így a kompozíció egésze enigmatikus látványt nyújt. Egy óriási félpár kesztyű a Belvederei Apollón szobor feje mellett a falra tűzve, az előtérben pedig egy smaragzöld golyó. Az elemek eredeti kontextusuktól megfosztva kerülnek egymás mellé, ez kétségtelenül meghökkentő, enigmatikus hatást kelt. A metafizikus festészet jellemző motivumaként megjelenik az árkádsor és a háttérben kémények is. Az antik művészet, elsősorban a szoborkincsek részleteinek átemelése szintén visszatérő eleme a de Chirico képeknek. Van valami zavaró, valami nyugtalanító a *Szerelmes dalban*. A régi és az új, a beazonosítható és az idegen elemek együttes jelenléte nem oldja fel a rejtélyt, sőt a címadás még tovább bonyolítja az eredendően is nehezen értelmezhető kompozíciót.

Hasonló kételyekkel kerülünk szembe egy másik, szintén 1914-es alkotás esetében. *A gyermek agya* (*Il cervello del bambino*, ©modernamuseet.se) című kép nagy hatással volt az ébredező szürrealista költészetre. A rejtélyes bajszos

figura egyes értelmezések szerint a vátesz-művész emblematikus megjelenítője, az egyetemes alkotóerő megtestesítője. De Chirico feljegyzéseiből arra lehet következtetni, hogy a férfialak az idézheti a művész édesapját, aki többször megjelent de Chirico álmában, III. Napóleon bajszát viselve. Más értelmezések szerint a bajszos figura Dionüszöszt, a bor és mámos istenét ábrázolja. De Chirico görög származása is okot adhat a görög istenek megjelenítésére, de itt inkább az antik kultúrák iránti csodálat megnyilvánulásaként értékelhetjük a gesztust. A sárga könyv pedig a költői megvilágosodás szimbólumaként jelenik meg. A csukott szemek a jövőt látó próféta attribútumai, aki befelé fordul és az igazán fontos belső történésekre koncentrál a felszínes külvilág helyett.

A lehuny szemek egy másik jelentős 1914-es évjáratú művet idéznek.

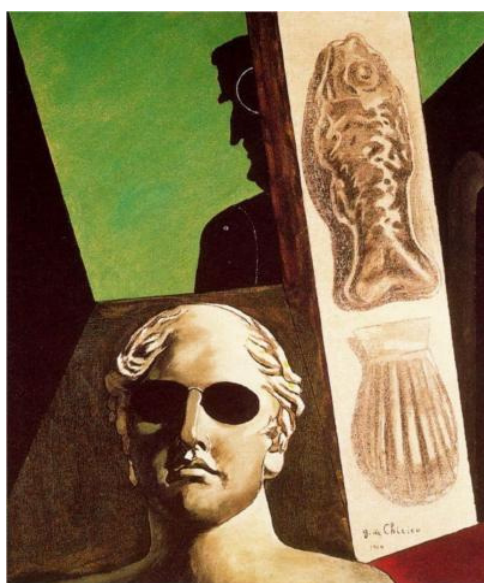

Talán a leghíresebb de Chirico festmény a *Költő nosztalgija* ([©guggenheim-venice.it](http://guggenheim-venice.it)) című alkotás. Giorgio de Chirico és öccse, Andrea – aki Alberto Savinio néven vált híressé szürrealista és metafizikus képeivel, díszlet- és jelmezterveivel, valamint drámáival- az 1910-es évek elején éppen Párizsban tartózkodtak, ahol barátságot kötöttek Guillaume Apollinaire francia költővel.

Ebben az időszakban hármas együttműködésük során kidolgozták az arcnélküli, vak és néma bábú figuráját, amely a későbbiekben de Chirico és Savinio képzőművészeti alkotásaiban a színpadszerű terek állandó főszereplőjévé vált. Az élő emberek helyét betöltő, szenttelen és akarattalan bábúk a metafizikus művészet emblémájaként évtizedekre meghatározták a festmények képi világát.

A *Költő nosztalgija* az első kép, amelyen a háttérben megjelenik az arctalan bábú, egy furcsa, halat ábrázoló oszlop társaságában. Az előtérben pedig a fekete szemüvegben egy mellszobor látható profilból. A mindennapi tárgyak metafizikus jelentéssel való felruházása nem volt szokatlan de Chirico művészetében, a szobor jelenlétére – és főleg a szem eltakarására – a költő váteszként, jövőbe néző figuraként történő ábrázolása adhat magyarázatot. Ennek a képnek a párján visszaközhön a szoboralak: az ugyanebben az évben született másik festményt legendák övezik, mintha a metafizikus enigmák életre keltek volna a valóságban.

A *Guillaume Apollinaire arcképe* ([©centrepompidou.fr](http://centrepompidou.fr)) című képen de Chirico barátja, a jelentős költő és korszakalkotó művész látható. A kép azonban nem egy szokványos arckép. A főszereplő elrejtőzik a háttérben, míg az előtér hangsúlyos helyét a már ismert vak szobor foglalja el, mint a költészet megszemélyesítője. Tulajdonképpen két Apollinaire van a képen: a jellegzetes orr és testtartás miatt félreismerhetetlen sziluett jelzi a költő személyét, szellemiségét pedig a költészet szobra. 1914-ben készült a mű, születésekor még nem volt világos, milyen profetikus látomást tükröz. Apollinaire egyébként teljesen egynemű, árnyéktalan sziluettjén megjelenik egy kör az arcon, mintha céltábla közepét jelölné meg a fejen. A sors különös fintora, hogy Apollinaire éppen 1914-ben lépett be

önkéntesen a hadseregbe és az első világháború során 1916-ban az arcán megsebesült - gránátszilánk fúródott a koponyájába - megoperálták és vaspánt került a fejére. Soha nem épült fel teljesen, bár csak 1918-ban érte a halál. A történetet egyes értelmezők de Chirico jövőbe látó képességével magyarázzák, de természetesen a művészi szabadság bármit lehetővé tesz, a metafizikus festészet pedig amúgy is bővelkedik az enigmákban. Az Apollianire arcképe című képet a festő költő barátjának ajándékozta, aki később de Chirico-nak ajánlotta *Océan de Terre* című versét.

1914-ben az itt említetteken kívül még közel tíz de Chirico festmény született (ha csak a biztosan eredeti, szignált, datált munkákat számítjuk), termékeny évnek számít tehát a művész életművében ez az év. Kiállított Párizsban a Függetlenek Szalonjában, kialakította saját művészi kifejezésmódját, amely évtizedekig meghatározta a műveit.

Giorgio de Chirico egyébként jelentős irodalmi munkássággal is büszkélkedhet: elméleti írásaiban a metafizikus művészetet teoretizálja, 1929-ben jelent meg metafizikus szellemben íródott regénye (*Hebdomeros*), 1945-ben pedig kiadta önéletírását (*Memorie della mia vita*). Giorgio de Chirico a huszadik századi művészet megkerülhetetlen alakja, munkássága generációk számára szolgált inspirációs forrásként.

források:

- Holzhey Magdalena, De Chirico. 1888-1978. Il mito moderno, Köln, Taschen, 2006.
- Dempsey, Amy: A modern művészet története. Stílusok + iskolák + mozgalmak. Képzőművészeti Kiadó, Budapest, 2003. (Styles, Schools and Movements: The Essential Encyclopaedic Guide to Modern Art. Thames & Hudson, 2002.)